

BILJEŠKE O SLICI »ECCE HOMO« U POLJICIMA

Radoslav Tomić

UDK 75.034 (497.5 Jesenice) »15«
75 Benfatto dal Friso, A.
Izvorni znanstveni rad
Radoslav Tomić
Uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine
Konzervatorski odjel - Split

Sliku »Ecce homo« oporučno je ostavio župnoj crkvi u Jesenicama (Poljica) zadarski slikar Francesco Salghetti-Drioli 1874. godine, kao znak zahvalnosti mještanima u kojih je njegova obitelj kupovala višnje potrebne za proizvodnju likera.

Slika se pripisuje Alvise Benfattu dal Friso (Verona, 1554 - Venecija 1609) na temelju usporedbe s njegovim djelima iste teme u Chioggi i Ljubljani.

Obilazeći umjetnine u Poljičkoj republici pronašao sam 12. prosinca 1985. godine u staroj napuštenoj župnoj kući sela Jesenice sliku »Ecce homo« koja se starinom i vrsnoćom odvajala od svih slika u tom kraju.¹ Stoga je 1987. godine i restaurirana u Radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu.² Budući da se ne radi o oltarnoj pali, pretpostavio sam da je nabavljena krajem 19. ili početkom 20. stoljeća kada su se brojni Jeseničani gospodarski uzdigli trgujući vinom i višnjama, to više što se slika može datirati u vrijeme »oko 1600.« kada su Poljica zbog turskih osvajanja proživljavala najteže dane. Slika se ne spominje ni u biskupskim vizitacijama.³

Podrijetlo slike razriješili su dokumenti na koje me upozorio i ustupio ih za objavljivanje Ivo Petricioli.⁴

¹ Najveći broj sačuvanih slika u poljičkim crkvama nastao je u krajem 17. i tijekom 18. i 19. stoljeća.

² Sliku je restaurirao Slavko Alač.

³ D. Vlašić, Vizitacije poljičkih župa u 18. stoljeću, Split 1995.

⁴ Akademik Ivo Petricioli opskrbio me i dodatnim podacima o članovima obitelji Salghetti-Drioli koji su zanimljivi za naš slučaj. Dokumenti se čuvaju kod gospođe Didi Salghetti-Drioli u Italiji.

Nije istraženo kada i kako se u poljičkom kraju počela uzgajati višnja, ali već na samom početku 19. stoljeća maršal Marmont bilježi da su tamo polja »prekrivena ogromnim brojem trešnjevog drveća koje rađa malim divljim trešnjama, maraskama, od kojih se u Zadru pravi toliko cijenjeni liker maraskino«. ⁵ Upravo je selo Jesenice obilovalo višnjicima: tu je od početka proizvodnje likera višnju kupovala obitelj Salghetti-Drioli. U Zadru je tvornicu likera osnovao doseljenik iz Izole Francesco Drioli 1759. godine. Drioli je bio oženjen Antonijom Salghetti: kako nije imao djece, tvornicu je ostavio nećaku Giuseppeu Salghettiju (1774-1822), kojega je nakon rane smrti u poslovima naslijedila žena Giuseppina Salghetti-Drioli rođena Bresan. ⁶ Njihov se sin, slikar Francesco Salghetti-Drioli (1811-1877), prihvatio vođenja obiteljskog poduzeća tek nakon povratka iz Italije u Zadar 1843. godine. ⁷ U svojoj se oporuci datiranoj 29. prosinca 1874. godine nesebično sjetio mnogih: među njima bila je i župna crkva u poljičkim Jesenicama. Njoj ostavlja sliku na kojoj je dopojasno prikazan naš Gospodin Isus Krist kojega Pilat pokazuje narodu, a nalazi se u mojemu velikom studiju. Uz to slikar moli da se Jeseničani sjete njegove duše u molitvama, po mogućnosti prve nedjelje mjeseca lipnja svake godine. Molitve bi se trebale održati upravo u vrijeme kada dozrijevaju i kada se beru plodovi višnje.

Iste 1877. godine kada umire slikar izvršena je njegova volja: slika je stigla u Jesenice. Već 5. studenog splitski biskup Marko Kalodera piše pismo slikarevu sinu Šimunu Salghetti-Drioliju, izražavajući duboku i iskrenu zahvalnost u ime župe sv. Roka u Jesenicama. U tom se pismu ne izražava samo zahvala, već se bilježi da je *predragocjena slika djelo Tizianova brata (del fratello di Tiziano)*.

Ako na temelju današnjega uvida u mletačko slikarstvo na prijelazu 16/17. stoljeća pokušamo odrediti autora slike na kojoj je oblikovana tema iz Ivanova evanđelja (19, 4-5), onda bi to mogao biti nećak Paola Veronesea, Alvise Benfatto del Friso (Verona, 1554-Venecija, 1609). ⁸ U njegovoj je mletačkoj radionici od 1584. godine, od kada se spominje i u slikarskoj bratovštini toga grada pod imenom Alvise di Paolo. ⁹ Kao i sve atribucije i ova je utemelje-

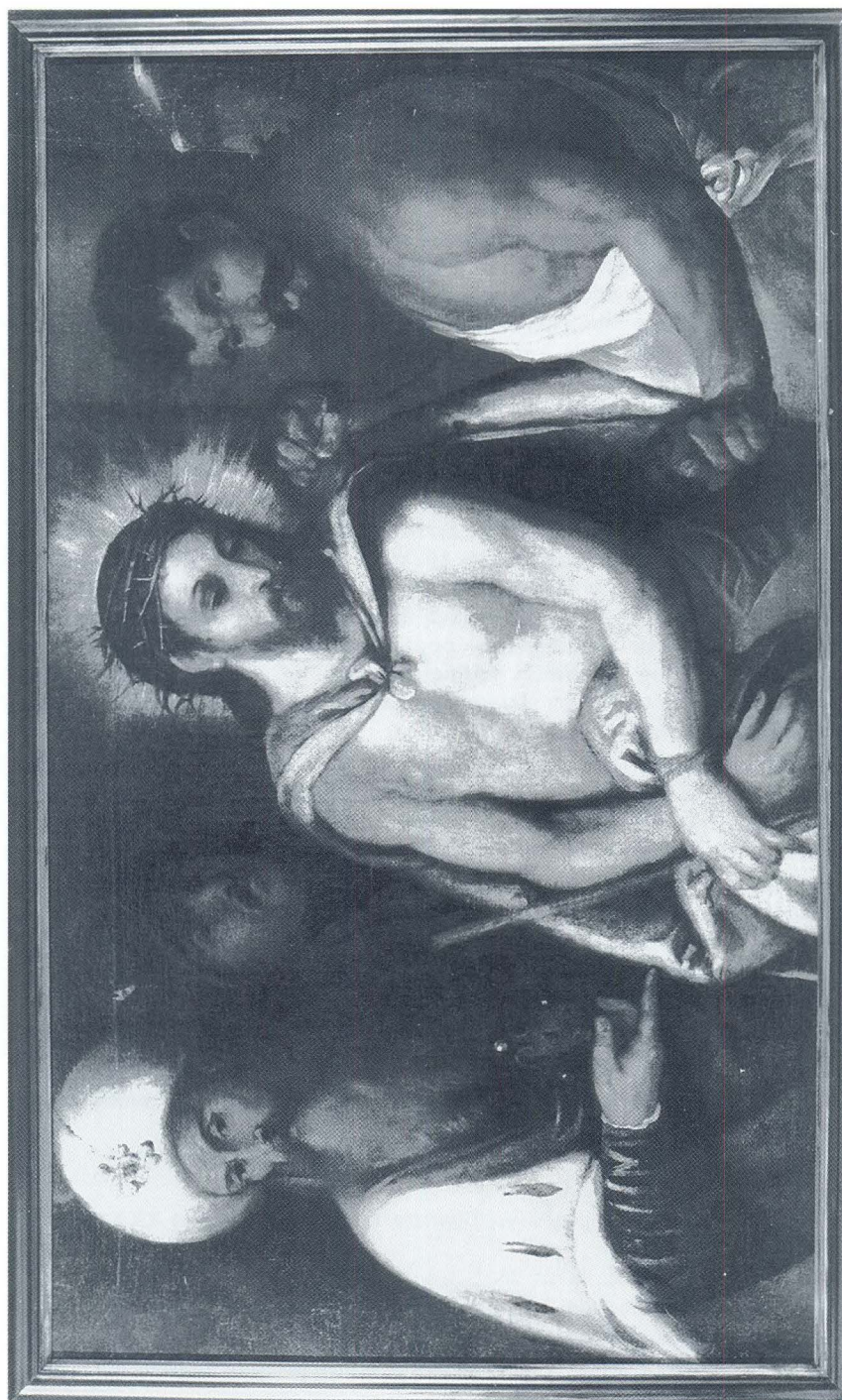
⁵ Iz memoara maršala Marmonta, Split 1977, 51.

⁶ F. *Semi-V. Tacconi*, Istria e Dalmazia, Uomini e Tempi, vol II, Dalmazia, Udine 1992., 335-339, 344-345.

⁷ O slikaru usp. novije radove A. *Petričić.*, Zadarski slikari u XIX. stoljeću, Radovi Instituta JAZU u Zadru 4.-5., Zadar 1959, 215-226; M. *Vujanić-Lednicki*, prilozi o slikaru Salghettiju u novinama »Gazzetta di Zara«, Radovi Filozofskog fakulteta 10, Zadar 1983/1984, 69-74; I. *Petricioli*, Slikar F. Salghetti-Drioli u narodnom preporodu, Zadarska revija 4-5, Zadar 1987, 453-461; F. *Semi-V. Tacconi*, Istria e Dalmazia, Uomini e Tempi, vol II, Dalmazia, Udine 1992, 390-395 (autor bibl. jedinice o slikaru Didi Salghetti-Drioli).

⁸ Da bi slika mogla biti djelo Alvisea dal Friso pisao sam u osvrtu na izložbe u Ljubljani. Usp. R. *Tomić*, Tri razstave evropskega slikarstva v ljubljanski Narodni galeriji, Zbornik za umetnosno zgodovino XXX, Ljubljana 1994, 85.

⁹ T. *Pignatti*, La Fraglia dei pittori di Venezia, Bolletino dei Musei civici veneziani 3, 1965, 19; E. *Favaro*, L'Arte dei Pittori in Venezia e i suoi Statuti, Firenze 1975, 137, 144.

Alvise Benfatto dal Friso, «Ecce homo» iz župne crkve u Jesenicama (Poljica)

na na usporedbi s drugim umjetnikovim djelima, u prvom redu s dvije dal Frisove slike iste tematike od kojih se jedna nalazi u Chioggi (Oratorio della SS. Trinità), a druga u Ljubljani (Narodna galerija). Slika u Chioggi dio je cjeline stropnog oslika na kojemu je Alvise Benfatto izradio osam slika između 1594. i 1602. godine. Njegovo je autorstvo potvrđeno iscrpnom dokumentacijom.¹⁰ Sliku »Ecce homo« u ljubljanskoj galeriji Alviseu dal Frisu pripisao je 1983. godine Federico Zeri.¹¹

Sva su tri djela zamišljena na isti način: u sredini je okrunjeni Krist, lijevo je Pilat s turbanom na glavi, a desno vojnici. Podudarnosti između zadarsko-poljičke i chioggianske slike još je izrazitija: na obje Pilat ima skupocjeni ovratnik od krzna velike lasice (hermelin), a njegov je lik sjedobrad, naboran i zamišljen. Motiv vojnika s kacigom na kojoj se zrcali svjetlo na slici u Jesenicama ponavlja se i na drugim njegovim djelima, tako na slici »Hapšenje Krista« (Chioggia, Oratorio della SS. Trinità),¹² na velikom platnu »Vojnik iz Kafarnauma« (Venezia, crkva Andela Rafaela),¹³ ili pak na Judinu poljupcu (Venezia, S. Nicolò dei Mendicanti).¹⁴ Na toj je slici i Kristov lik varijacija na temu njegova prikaza razradena u djelima s motivom Ecce homo.

Oslanjajući se u počecima svoje karijere u prvom redu na slikarstvo Paola Veronesea, Alvise dal Friso se krajem 16. stoljeća okreće i na druge strane: na nekim se djelima mogu uočiti utjecaji Tiziana i ranih radova Jacopa Palme Mladega.¹⁵ Na našoj se slici lako uočava da je ona nastala ugledanjem upravo na Tiziana: on je temu »Ecce homo« ponavljao više puta, prikazujući Krista samog ili okruženog Pilatom i vojnicima. Pilat je, kao i na našoj slici, ravnodušni agnostik odjeven u skupocjenu odjeću s turbanom, a Krist okrunjen trnjem s izrazom bolne rezignacije.¹⁶

Razlozi zbog kojih Francesco Salghetti Drioli odlučuje darovati sliku Jesenicama posve su specifični: to je zahvalnost onima na čijim je plodovima njegova obitelj akumulirala bogatstvo. U tom smislu posebno je upečatljiva preporuka da se za smiraj njegove duše moli početkom lipnja.

Slično je postupio slikar-amater Feliks Tironi darivajući »Pastoralu« Giuseppea Zaisa *posebno zaslužnom i plemenitom doktoru medicine Petru Antonu Tomaseu* u čemu se *iskazuju Tironijeve osobine što u svojoj skromnosti nije smatrao pogodnim da daruje neko svoje djelo, već je kupio sliku poznatog umjetnika i na njoj napisao posvetu.*¹⁷

¹⁰ E. Manzato, *Il soffitto dell'oratorio della SS. Trinita di Chioggia*, Arte veneta XXVI, Venezia 1972, 111-120.

¹¹ F. Zeri, *Tuži slikarji od 14. do 20. stoljeća*, Ljubljana 1983, 22, kat. jed. i fot. 4.

¹² E. Manzato, n. dj., 115, f. 144.

¹³ L. Larcher Crosato, *note per Alvise Benfatto del Friso*, Arte veneta XXX, Venezia 1976, 113, f. 16.

¹⁴ L. Larcher Crosato, n. dj., 117, f. 26.

¹⁵ O slikaru usp. i R. Pallucchini, *La pittura veneziana del Seicento* 1. Milano 1993, 22.

¹⁶ F. Valcanover, *Tiziano*, Milano 1978, kat. jed. 282, 413, 414, 457, 463.

¹⁷ D. Domančić, *Slika Giuseppea Zaisa na Braču*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 24, Split 1984, 155.

I darovnica Francesca Salghetti-Driolija otkriva plemenitu i nesebičnu ličnost koja je prepoznala i uvažila vrijednost marljivih Poljičana za njega i njegovu obitelj.

Tekst oporuke slikara Francesca Salghetti-Driolija koji se odnosi na darovanje slike »Krist pred Pilatom« župnoj crkvi Jesenice u Poljicima. Oporuka je datirana 29. prosinca 1874. godine.

Lascio alla Chiesa parrocchiale di Jessenizze della Poljica il quadro di mezze figure rappresentante Nostro Signore Gesù Cristo da Pilato mostrato al popolo, il quale quadro si attrova nel mio studio grande; e questo legato lo faccio con la preghiera che quella popolazione si ricordi dell'anima mia, suffragandola con orazioni e ciò possibilmente nella prima Domenica del mese di Giugno di ogni anno.

Zahvala splitskoga biskupa Marka Kalodere slikarevu sinu Šimunu Salghetti-Drioliju.

N. 1934

All'Onorevole Signore
Simeone Salghetti-Drioli
Zara

Onorevole Signore!

Nell'accompagnarle qui uniti i due atti del Consiglio di Fabbrica della Chiesa parrocchiale di Jessenizze, coi quali viene accusato il ricevimento e fatta solenne dimostrazione di riconoscenza pel quadro pregiatissimo del fratello di Tiziano rappresentante il Redentore mostrato da Pilato ai Giudei, e legato dal defunto Padre di Vostra Signoria, d'imperitura memoria, a quella Chiesa parrocchiale; il sottoscritto, lietissimo che una Chiesa della sua Diocesi sia stata fregiata di così prezioso regalo, coglie assai di buon grado questa fausta occasione, ed unisce i proprî affettuosissimi ai ringraziamenti del Consiglio di Fabbrica di Jessenizze, significando a Vostra Signoria quale rappresentante la Famiglia dell'illustre trapassato, che continuerà a pregare, come fece finora, l'eterna requie alla benedetta anima sua.

Voglia il Signore rimeritare in tal modo questa e le tante altre opere di beneficenza dell'esimio defunto, che ha cotanto illustrata la religione e la patria, e voglia anche spargere sopra i suoi cari superstiti le più elette benedizioni.

Dall'Ordinariato Vescovile
Spalato 5 Novembre 1877.

Marco Vescovo

NOTE SUL DIPINTO »ECCE HOMO« DA POLJICA

Radoslav Tomić

Nel testo l'autore presenta alcuni dati inediti sul dipinto »Ecce Homo« che si conserva a Jesenice (Poljica). Lo donò alla chiesa parrocchiale del paese con il testamento del 29 dicembre 1874 il pittore zaratino Francesco Salghetti-Drioli. Il motivo di tale decisione va ricercato nel fatto che la sua famiglia acquistava a Poljica le visciole per la produzione del maraschino nella fabbrica fondata nel 1759. Per lo stesso motivo il pittore raccomandò che si pregasse per la salvezza della sua anima la prima domenica del mese di giugno, quando si raccoglievano le visciole.

Il dipinto è attribuito ad Alvise Benfatto dal Friso (Verona, 1544 - Venezia 1609) in base al confronto con le sue opere della stessa tematica a Chioggia (Oratorio della Trinità) e Lubiana (Galleria Nazionale) ed è datato alla fine del XVI secolo.